

Στοιχεία εργασίας (ελληνικά)

Τίτλος εργασίας: Η συμβολή των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην ισότιμη πρόσβαση στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης: Μελέτη περίπτωσης της Βιβλιοθήκης ΣΘΕ ΕΚΠΑ

Λέξεις-κλειδιά (5):

1. Ισότιμη πρόσβαση
2. Τεχνητή Νοημοσύνη
3. Βιβλιοθήκες
4. Συμπεριληπτική εκπαίδευση
5. Ψηφιακές τεχνολογίες

Στοιχεία συγγραφέα/ων :

Παναγιώτα Μπουρογιάννη, Βιβλιοθήκη Σχολής Θετικών Επιστημών ΕΚΠΑ,
pbourog@uoa.gr

Παναγιώτα Ναστούλη, Βιβλιοθήκη Σχολής Θετικών Επιστημών ΕΚΠΑ,
reanastouli@uoa.gr

Περίληψη

Η ραγδαία ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης, η διεύρυνση της ψηφιακής πληροφορίας και οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις της ακαδημαϊκής έρευνας δημιουργούν νέες ευκαιρίες, αλλά και νέες μορφές ανισότητας ως προς την πρόσβαση στη γνώση. Παράλληλα με τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, αναδεικνύονται οι ανισότητες στην πρόσβαση στην πληροφορία και στις ψηφιακές τεχνολογίες, οι οποίες επηρεάζουν την ισότιμη συμμετοχή των φοιτητών και των ερευνητών στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία.

Η παρούσα εργασία διερευνά τον ρόλο της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης ως θεσμού κοινωνικής πολιτικής και συμπεριληπτικής πρόσβασης στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης. Μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελέτη περίπτωσης της Βιβλιοθήκης της Σχολής Θετικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο οι σύγχρονες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες συμβάλλουν στη μείωση των πληροφοριακών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων, παρέχοντας ελεύθερη πρόσβαση σε διεθνείς επιστημονικές βάσεις δεδομένων και ηλεκτρονικούς πληροφοριακούς πόρους, υπηρεσίες πληροφοριακής παιδείας, υποστήριξη της ανοικτής επιστήμης, καθώς και υποδομές προσβασιμότητας σε συνεργασία με τη Μονάδα Προσβασιμότητας του Ιδρύματος.

Παράλληλα, εξετάζονται οι δυνατότητες αξιοποίησης εφαρμογών Τεχνητής Νοημοσύνης, όπως ευφυείς ψηφιακοί βοηθοί, εργαλεία υποβοήθησης της βιβλιογραφικής αναζήτησης και τεχνολογίες προσβασιμότητας, με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση των υπηρεσιών των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Υποστηρίζεται ότι η αποτελεσματική ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης προϋποθέτει ανθρωποκεντρική προσέγγιση, σεβασμό στις αρχές της διαφάνειας, της δεοντολογίας και της ακαδημαϊκής ακεραιότητας.

Η εργασία καταλήγει ότι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποτελούν κρίσιμους παράγοντες συνοχής και ισότητας των ευκαιριών και ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη, όταν αξιοποιείται υπεύθυνα, μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης στη γνώση και της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.

Στοιχεία εργασίας (αγγλικά)

Τίτλος εργασίας: The Contribution of Academic Libraries to Equitable Access to Knowledge in the Age of Artificial Intelligence: A Case Study of the Library of the School of Sciences, National and Kapodistrian University of Athens (NKUA)

Λέξεις-κλειδιά (5):

1. Equitable Access
2. Artificial Intelligence
3. Libraries
4. Inclusive education
5. Digital technologies

Στοιχεία συγγραφέα/ων:

1. Panagiota Bourogianni, Library of the School of Sciences NKUA, pbourog@uoa.gr
2. Panagiota Nastouli, Library of the School of Sciences NKUA, reanas-touli@uoa.gr

Περίληψη

The rapid development of Artificial Intelligence (AI), the expansion of digital information, and the continuously increasing demands of academic research create new opportunities, but also new forms of inequality in access to knowledge. Alongside socioeconomic inequalities, inequalities in access to information and digital technologies are emerging, affecting the equitable participation of students and researchers in the educational and research process.

The present study investigates the role of the academic library as an institution of social policy and inclusive access to knowledge in the age of Artificial Intelligence. Through a literature review and a case study of the Library of the School of Sciences of the National and Kapodistrian University of Athens (NKUA), the study analyses the ways in which contemporary academic libraries contribute to reducing informational and educational inequalities by providing free access to international scientific databases and electronic information resources, information literacy services, support for open science, as well as accessibility infrastructure in cooperation with the University's Accessibility Unit.

Furthermore, the study examines the potential of Artificial Intelligence applications, such as intelligent digital assistants, tools supporting literature searching, and accessibility technologies, with the aim of further enhancing academic library services. It argues that the effective integration of Artificial Intelligence requires a human-centred approach and respect for the principles of transparency, ethics, and academic integrity.

The study concludes that academic libraries are critical institutions for social cohesion and equal opportunities and that Artificial Intelligence, when used responsibly, can act as a catalyst for strengthening equitable access to knowledge and inclusive education.

Κείμενο εργασίας

Τίτλος : Η συμβολή των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην ισότιμη πρόσβαση στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης: Μελέτη περίπτωσης της Βιβλιοθήκης ΣΘΕ ΕΚΠΑ

1. Εισαγωγή

Η πρόσβαση στη γνώση αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για την επιστημονική πρόοδο, την εκπαιδευτική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Στις σύγχρονες κοινωνίες της γνώσης, η δυνατότητα πρόσβασης, διάδοσης και αξιοποίησης της γνώσης συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευση, την επιστημονική έρευνα και τη συμμετοχή των πολιτών στην κοινωνική και οικονομική ζωή (UNESCO, 2005). Η ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας έχει διευρύνει σημαντικά τις δυνατότητες πρόσβασης σε πληροφοριακούς και επιστημονικούς πόρους, χωρίς ωστόσο να εξαλείψει τις διαφοροποιήσεις ως προς τη δυνατότητα ουσιαστικής αξιοποίησής τους (Dutton, 2004). Η ψηφιοποίηση, επομένως, δημιουργεί νέες δυνατότητες διάχυσης της επιστημονικής γνώσης, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύει την ανάγκη για κατάλληλες υποδομές, δεξιότητες και υποστηρικτικούς μηχανισμούς.

Οι ανισότητες αυτές δεν περιορίζονται στην ύπαρξη ή μη τεχνολογικού εξοπλισμού και πρόσβασης στο Διαδίκτυο. Η δυνατότητα ουσιαστικής αξιοποίησης των ψηφιακών

τεχνολογιών επηρεάζεται από κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, καθώς και από το επίπεδο των γνώσεων και των δεξιοτήτων των χρηστών (Dutton, 2004). Στο πλαίσιο αυτό, το ψηφιακό χάσμα δεν αφορά αποκλειστικά την τεχνική πρόσβαση, αλλά περιλαμβάνει και διαφοροποιήσεις στον ψηφιακό και πληροφοριακό γραμματισμό, στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και στην ικανότητα κριτικής αξιοποίησης των διαθέσιμων πληροφοριακών πόρων. Παράλληλα, η UNESCO (2005) επισημαίνει ότι η πρόσβαση στη γνώση προϋποθέτει όχι μόνο κατάλληλες εκπαιδευτικές και τεχνολογικές υποδομές, αλλά και την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την αποτελεσματική αξιοποίηση των ψηφιακών εργαλείων. Επομένως, η ισότιμη πρόσβαση στην πληροφορία δεν μπορεί να νοηθεί αποκλειστικά ως ζήτημα τεχνολογικής διαθεσιμότητας, αλλά ως μια ευρύτερη διαδικασία που περιλαμβάνει την πρόσβαση σε πηγές, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την ύπαρξη κατάλληλων υπηρεσιών υποστήριξης.

Η διάσταση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο ακαδημαϊκό περιβάλλον, όπου η πρόσβαση σε επιστημονικές δημοσιεύσεις αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εκπαίδευση και την έρευνα. Η UNESCO (2005) επισημαίνει ότι, παρά την ψηφιοποίηση των επιστημονικών περιοδικών, το κόστος των συνδρομών εξακολουθεί να περιορίζει την πρόσβαση σε σημαντικό μέρος της επιστημονικής γνώσης, καθιστώντας τις πανεπιστημιακές και άλλες θεσμικές βιβλιοθήκες βασικούς μηχανισμούς πρόσβασης στις σχετικές πηγές. Παράλληλα, η ενίσχυση της ανοικτής διάθεσης επιστημονικών δημοσιεύσεων και δεδομένων μπορεί να διευκολύνει τη διάχυση της γνώσης, να ενισχύσει τη συνεργασία και να υποστηρίξει τη διεπιστημονική έρευνα (UNESCO, 2005).

Στο πλαίσιο αυτό, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς λειτουργούν ως θεσμοί που διευκολύνουν την πρόσβαση σε επιστημονικές πηγές και συμβάλλουν στη διάδοση και αξιοποίηση της γνώσης. Αναγνωρίζεται ιδιαίτερα ο ρόλος των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, των ερευνητικών κέντρων και των βιβλιοθηκών στην παραγωγή, διαχείριση και διάδοση της γνώσης. Η λειτουργία των βιβλιοθηκών, επομένως, δεν περιορίζεται στην παροχή πληροφοριακών πόρων, αλλά επεκτείνεται στην υποστήριξη των χρηστών για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την αποτελεσματική και κριτική αξιοποίηση των διαθέσιμων πηγών και τεχνολογιών. Μέσα από τον ρόλο αυτό, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες μπορούν να συμβάλουν στη μείωση των πληροφοριακών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων και, κατ'

επέκταση, στη δημιουργία περισσότερο συμπεριληπτικών συνθηκών συμμετοχής στην κοινωνία της γνώσης.

Η σημασία του ρόλου αυτού ενισχύεται περαιτέρω από την ταχεία ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN), η οποία μετασχηματίζει τον τρόπο με τον οποίο η επιστημονική πληροφορία αναζητείται, παράγεται, οργανώνεται και αξιοποιείται. Ιδιαίτερα τα εργαλεία παραγωγικής TN δημιουργούν νέες δυνατότητες για την αναζήτηση, τη σύνθεση και την κατανόηση της γνώσης, αλλά παράλληλα εγείρουν ζητήματα αξιοπιστίας, ακαδημαϊκής ακεραιότητας, προστασίας προσωπικών δεδομένων, αλγοριθμικών προκαταλήψεων και ισότιμης πρόσβασης. Η αποτελεσματική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών προϋποθέτει, συνεπώς, όχι μόνο τεχνική πρόσβαση, αλλά και τις κατάλληλες δεξιότητες για την κριτική και υπεύθυνη χρήση τους. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες καλούνται έτσι να διευρύνουν τον εκπαιδευτικό και υποστηρικτικό τους ρόλο, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη πρακτικών πληροφοριακού και ψηφιακού γραμματισμού που ανταποκρίνονται στις νέες απαιτήσεις του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος.

Υπό αυτό το πρίσμα, η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη μπορεί να προσεγγιστεί όχι μόνο ως οργανωτική μονάδα ενός πανεπιστημίου, αλλά και ως θεσμός ισότιμης πρόσβασης στη γνώση, πληροφοριακής ενδυνάμωσης και κοινωνικής συμπερίληψης. Η πρόσβαση σε επιστημονικές βάσεις δεδομένων, ηλεκτρονικά περιοδικά και ψηφιακές συλλογές, η πληροφοριακή παιδεία, η υποστήριξη της ανοικτής επιστήμης, καθώς και η ανάπτυξη προσβάσιμων υπηρεσιών και υποδομών αποτελούν αλληλένδετες διαστάσεις μιας σύγχρονης βιβλιοθηκικής αποστολής. Μέσα από αυτές τις λειτουργίες, η βιβλιοθήκη μπορεί να περιορίζει οικονομικούς, πληροφοριακούς, εκπαιδευτικούς και ψηφιακούς αποκλεισμούς, δημιουργώντας συνθήκες ουσιαστικής συμμετοχής στην εκπαίδευση και την έρευνα. Η συμβολή αυτή έχει ευρύτερη κοινωνική διάσταση, καθώς η ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνία της γνώσης ενισχύει τις προϋποθέσεις κοινωνικής συμπερίληψης και κοινωνικής συνοχής.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τη συμβολή των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης της Βιβλιοθήκης της Σχολής Θετικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Ειδικότερα, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο οι υπηρεσίες και οι υποδομές

της βιβλιοθήκης συμβάλλουν στη μείωση των πληροφοριακών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων, στην ενίσχυση της πληροφοριακής παιδείας, στην υποστήριξη της ανοικτής επιστήμης και στη διασφάλιση συμπεριληπτικής πρόσβασης στη γνώση. Παράλληλα, αναδεικνύεται ο ρόλος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης ως σύγχρονου θεσμού που συνδέει την επιστημονική γνώση με την ισότητα, τη συμπερίληψη και την κοινωνική συνοχή.

2. Ανισότητες στην πρόσβαση στην πληροφορία και στις ψηφιακές τεχνολογίες

Παρά τη σημαντική διεύρυνση των δυνατοτήτων πρόσβασης στην επιστημονική πληροφορία μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών, εξακολουθούν να υφίστανται ανισότητες ως προς τη δυνατότητα αξιοποίησής της. Οι ανισότητες αυτές συνδέονται όχι μόνο με την πρόσβαση σε τεχνολογικές υποδομές και πληροφοριακούς πόρους, αλλά και με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, τις ψηφιακές και πληροφοριακές δεξιότητες και την προσβασιμότητα των υπηρεσιών (Dutton, 2004· UNESCO, 2005). Στο ακαδημαϊκό περιβάλλον, οι παράγοντες αυτοί μπορούν να επηρεάσουν την ισότιμη συμμετοχή φοιτητών και ερευνητών στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία.

Η ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης προσθέτει μια νέα διάσταση στις υφιστάμενες ανισότητες, καθώς η αξιοποίηση των εργαλείων παραγωγικής ΤΝ προϋποθέτει πρόσβαση, εξοικείωση και ικανότητα κριτικής αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους. Επομένως, η αντιμετώπιση των ανισοτήτων απαιτεί συνδυασμό πρόσβασης σε επιστημονικούς πόρους, ανάπτυξης δεξιοτήτων, ανοικτής διάθεσης της γνώσης και προσβάσιμων υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες μπορούν να λειτουργήσουν ως υποστηρικτικοί θεσμοί, παρέχοντας τόσο πληροφοριακούς πόρους όσο και υπηρεσίες που διευκολύνουν την ισότιμη συμμετοχή στην ακαδημαϊκή ζωή.

3. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ως φορείς ισότιμης πρόσβασης στη γνώση

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες αποτελούν διαχρονικά βασικό πυλώνα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και της έρευνας. Η αποστολή τους έχει εξελιχθεί από τη διαχείριση έντυπων συλλογών σε δυναμικά κέντρα παροχής υπηρεσιών, εκπαίδευσης χρηστών και υποστήριξης της έρευνας, υπό την επίδραση της ψηφιοποίησης, του διαδικτύου, της ανοικτής επιστήμης και της Τεχνητής Νοημοσύνης. (ACRL, 2016· UNESCO, 2005).

Η πρόσβαση στις επιστημονικές δημοσιεύσεις είναι κρίσιμη για την εκπαιδευτική και ερευνητική δραστηριότητα. Το υψηλό κόστος συνδρομών δημιουργεί εμπόδια, ενώ οι βιβλιοθήκες, μέσω ιδρυματικών συνδρομών και υπηρεσιών υποστήριξης, περιορίζουν αυτές τις ανισότητες και ενισχύουν τη συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα. (UNESCO, 2005).

Η πληροφοριακή παιδεία (information literacy) αποτελεί βασικό άξονα της λειτουργίας τους. Σύμφωνα με το Framework for Information Literacy for Higher Education (ACRL, 2016), περιλαμβάνει τον εντοπισμό, την κριτική αξιολόγηση, την ηθική χρήση και τη δημιουργία νέας γνώσης· δεξιότητες ιδιαίτερα κρίσιμες στην εποχή της παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης.

Η ισότιμη πρόσβαση στη γνώση συνδέεται με την ανοικτή επιστήμη. Η UNESCO (2021) ορίζει την ανοικτή επιστήμη ως μοντέλο που προωθεί τη διαφάνεια, τη συνεργασία και την ελεύθερη διάθεση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Οι βιβλιοθήκες την υλοποιούν μέσω ιδρυματικών αποθετηρίων, υποστήριξης της ανοικτής πρόσβασης, διαχείρισης ερευνητικών δεδομένων και εκπαίδευσης της ακαδημαϊκής κοινότητας (Ayris et al., 2018).

Επιπλέον, οι βιβλιοθήκες ενισχύουν την κοινωνική συμπερίληψη, διασφαλίζοντας προσβάσιμες υπηρεσίες για όλους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Η προσβασιμότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της αποστολής τους (IFLA & UNESCO, 2011).

Η Τεχνητή Νοημοσύνη δημιουργεί νέες προοπτικές (ευφυής αναζήτηση, αυτόματη ευρετηρίαση, ψηφιακοί βοηθοί) αλλά και ευθύνες (διαφάνεια, προστασία δεδομένων, αλγοριθμικές προκαταλήψεις). Οι βιβλιοθήκες καλούνται να λειτουργήσουν ως φορείς ψηφιακής και πληροφοριακής ενδυνάμωσης, διασφαλίζοντας ότι η ΤΝ θα μειώνει και όχι θα διευρύνει τις πληροφοριακές ανισότητες (IFLA, 2025).

Υπό το πρίσμα αυτό, οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δεν είναι απλώς χώροι φύλαξης υλικού, αλλά θεσμοί που παράγουν κοινωνική αξία, ενισχύουν την ισότητα ευκαιριών, υποστηρίζουν τη δια βίου μάθηση και προάγουν την ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση.

4. Μελέτη περίπτωσης: Η Βιβλιοθήκη της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

Η Βιβλιοθήκη της Σχολής Θετικών Επιστημών (ΣΘΕ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) αποτελεί μία από τις θεματικές βιβλιοθήκες του

Ιδρύματος και υποστηρίζει το εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο των Τμημάτων της Σχολής. Στο πλαίσιο της αποστολής της, παρέχει πρόσβαση σε έντυπο και ψηφιακό πληροφοριακό υλικό, εξειδικευμένες υπηρεσίες πληροφόρησης και υποστήριξη της ακαδημαϊκής κοινότητας, με ιδιαίτερη έμφαση στην ισότιμη πρόσβαση στη γνώση, τη συμπερίληψη και την άρση των πληροφοριακών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Η λειτουργία της βιβλιοθήκης θεμελιώνεται στην αρχή ότι η επιστημονική πληροφορία αποτελεί δημόσιο αγαθό για τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Μέσω της συμμετοχής του ΕΚΠΑ σε εθνικά και διεθνή δίκτυα ηλεκτρονικών συνδρομών, οι χρήστες αποκτούν πρόσβαση σε χιλιάδες ηλεκτρονικά περιοδικά, ηλεκτρονικά βιβλία και εξειδικευμένες επιστημονικές βάσεις δεδομένων. Η συλλογική αυτή πρόσβαση σε πηγές υψηλού κόστους μειώνει σημαντικά τα οικονομικά εμπόδια που θα αντιμετώπιζε ένας μεμονωμένος φοιτητής ή ερευνητής και, κατ' επέκταση, συμβάλλει στην εξισορρόπηση των ανισοτήτων και στη διασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης στην επιστημονική γνώση (UNESCO, 2021).

Η βιβλιοθήκη, όντας σταθμός γνώσης, πρέπει να είναι προσβάσιμη χωρικά και πληροφορικά για όλους φοιτητές. Έτσι, σημαντική διάσταση της λειτουργίας της αποτελεί η προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) και άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στο ΕΚΠΑ, η υποστήριξη των φοιτητών με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται σε κεντρικό επίπεδο μέσω της «Μονάδας Προσβασιμότητας» Μονάδα Ισότιμης Πρόσβασης Ατόμων με Αναπηρία και Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες, με στόχο τη διευκόλυνση της συμμετοχής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και στις εξετάσεις. Η Μονάδα Προσβασιμότητας αναπτύσσει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο υποστήριξης που περιλαμβάνει την ακαδημαϊκή και ψηφιακή υποστήριξη, τη διευκόλυνση της ακαδημαϊκής καθημερινότητας και της μετακίνησης από και προς το Πανεπιστήμιο. Μία από τις υπηρεσίες πρόσβασης που παρέχει είναι η εγκατάσταση και λειτουργία σταθμών εργασίας για ΑμεΑ και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στους χώρους των Βιβλιοθηκών του ΕΚΠΑ, συμπεριλαμβανομένης της ΣΘΕ..

Η ΣΘΕ διαθέτει προσβάσιμο ειδικά διαμορφωμένο χώρο με τρεις προσβάσιμους σταθμούς εργασίας, που απαντούν σε διαφορετικές ανάγκες χρηστών, οι οποίοι είναι εξοπλισμένοι με υποστηρικτικές τεχνολογίες και εγκατεστημένοι από τη Μονάδα Προσβασιμότητας. Ο χώρος αυτός διευκολύνει την πρόσβαση των φοιτητών στις

πληροφοριακές πηγές και στις ψηφιακές υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης, περιορίζοντας φυσικά και ψηφιακά εμπόδια και ενισχύοντας την αυτονομία και την ισότιμη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία.

Μια άλλη υπηρεσία της ΜοΠρο, η οποία σχετίζεται με τη Βιβλιοθήκη είναι τα προσβάσιμα συγγράμματα. Φοιτητές με εντυποαναπηρία, που πιστοποιημένα δεν μπορούν να χειριστούν ή και να διαβάσουν τα έντυπα συγγράμματα, μπορούν να τα λάβουν σε προσβάσιμη για αυτούς μορφή από το σύστημα ΕΡΜΟΦΙΛΟΣ. Το σύστημα ΕΡΜΟΦΙΛΟΣ διασυνδέεται με την ΠΕΡΓΑΜΟ, την ενιαία πλατφόρμα Ιδρυματικού αποθετηρίου, Ψηφιακής βιβλιοθήκης και Ανοικτής Επιστήμης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι φοιτητές μπορούν να εντοπίσουν στη σχετική συλλογή της ΠΕΡΓΑΜΟΥ τα συγγράμματα που είναι ήδη προσβάσιμα, χωρίς όμως να μπορούν να τα λάβουν άμεσα από εκεί.

Επιπλέον η μονάδα προσβασιμότητας είναι ενεργή στην ανάπτυξη συμπεριληπτικών δράσεων, όπως δράσεις μέσω αθλητισμού, Erasmus+ και ICC Camp, οι οποίες συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και της απομόνωσης που μπορεί να βιώνουν τα άτομα με αναπηρία.

Η προσβασιμότητα δεν περιορίζεται στην παροχή τεχνικού εξοπλισμού και πληροφοριών. Αντίθετα, η σύνδεση της Βιβλιοθήκης με τη Μονάδα Προσβασιμότητας εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσέγγιση υποστήριξης των φοιτητών. Η προσέγγιση αυτή λαμβάνει υπόψη τόσο τις ακαδημαϊκές ανάγκες όσο και τις κοινωνικές ή ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της φοιτητικής εμπειρίας. Στο πλαίσιο αυτό, η Μονάδα Προσβασιμότητας λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος, παραπέμποντας και προωθώντας τους φοιτητές στη Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης, η οποία είναι και η καθ' ύλην αρμόδια για τη διαχείριση των συγκεκριμένων ζητημάτων. Στόχος της μονάδας Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης είναι η βελτίωση της ζωής των φοιτητών του ΕΚΠΑ, τόσο μέσα στο Πανεπιστήμιο, όσο κι έξω από αυτό. Οι φοιτητές μπορούν να λάβουν βοήθεια και υποστήριξη σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αλλά και να εκπαιδευτούν γενικότερα σε μηχανισμούς διαχείρισης δυσκολιών που μπορεί να συναντούν κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Έτσι, η υποστήριξη μετατοπίζεται από μια στενά τεχνική αντίληψη της προσβασιμότητας προς μια ολιστική προσέγγιση που προάγει την ευημερία, τη συμμετοχή και την ενεργό ένταξη των φοιτητών στην ακαδημαϊκή κοινότητα.

Η πρακτική αυτή συνδέεται με τις κατευθυντήριες αρχές της IFLA και της UNESCO για την καθολική και ισότιμη πρόσβαση στις βιβλιοθήκες, αλλά και με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, ιδίως σε ό,τι αφορά την ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και τη μείωση των ανισοτήτων (IFLA & UNESCO, 2011). Η βιβλιοθήκη, επομένως, δεν αντιμετωπίζει την προσβασιμότητα ως μια μεμονωμένη υπηρεσία, αλλά ως οριζόντια αρχή που διατρέχει τον σχεδιασμό των υποδομών και των υπηρεσιών της.

Παράλληλα, η Βιβλιοθήκη ΣΘΕ υποστηρίζει έμπρακτα τις αρχές της ανοικτής επιστήμης. Ενημερώνει και καθοδηγεί τους ερευνητές σε ζητήματα ανοικτής πρόσβασης, πνευματικής ιδιοκτησίας και διαχείρισης ερευνητικών δεδομένων, σε ευθυγράμμιση με τη συνολική στρατηγική του ΕΚΠΑ και της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Ιδρύματος. Η μετάβαση προς την ανοικτή επιστήμη διευρύνει τη διάχυση της επιστημονικής γνώσης και ενισχύει την πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας, περιορίζοντας τα εμπόδια που συνδέονται με τα παραδοσιακά μοντέλα επιστημονικής δημοσίευσης (UNESCO, 2021).

Στο ίδιο πλαίσιο μετασχηματισμού των υπηρεσιών πληροφόρησης εντάσσεται και η Τεχνητή Νοημοσύνη. Η Βιβλιοθήκη αναγνωρίζει τις νέες δυνατότητες αλλά και τις προκλήσεις που δημιουργούνται από τη χρήση εργαλείων ΤΝ στην ακαδημαϊκή και ερευνητική διαδικασία και βρίσκεται σε διαδικασία διαμόρφωσης δράσεων πληροφοριακής παιδείας που θα αφορούν τη δεοντολογική και υπεύθυνη χρήση τους, την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των παραγόμενων αποτελεσμάτων, την αναγνώριση πιθανών περιορισμών και την τήρηση της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Η περίπτωση της Βιβλιοθήκης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ αναδεικνύει, συνεπώς, τον διευρυμένο ρόλο της σύγχρονης ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης ως φορέα κοινωνικής και εκπαιδευτικής αξίας. Η ελεύθερη και ισότιμη πρόσβαση σε επιστημονικές πηγές, η ανάπτυξη προσβάσιμων υποδομών και υποστηρικτικών υπηρεσιών, η σύνδεση της πληροφοριακής υποστήριξης με την ψυχοκοινωνική ένταξη, η προώθηση της ανοικτής επιστήμης και η ενίσχυση της πληροφοριακής παιδείας συγκροτούν ένα ενιαίο πλαίσιο δράσης. Μέσα από αυτό το πλαίσιο, η βιβλιοθήκη δεν περιορίζεται στη διαχείριση και παροχή πληροφοριακών πόρων, αλλά συμβάλλει ενεργά στη δημιουργία ενός περισσότερο συμπεριληπτικού και ισότιμου ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, στο οποίο η πρόσβαση στη γνώση και η συμμετοχή στην

εκπαίδευση και την έρευνα δεν εξαρτώνται από οικονομικούς, φυσικούς, ψηφιακούς ή κοινωνικούς περιορισμούς.

5. Προοπτικές αξιοποίησης της Τεχνητής Νοημοσύνης στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες: Προτάσεις για τη Βιβλιοθήκη ΣΘΕ ΕΚΠΑ

Η ραγδαία ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN) μετασχηματίζει τον τρόπο αναζήτησης, αξιολόγησης και αξιοποίησης της επιστημονικής πληροφορίας. Για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, η TN δημιουργεί δυνατότητες ενίσχυσης των υφιστάμενων υπηρεσιών, αλλά παράλληλα αναδεικνύει ζητήματα αξιοπιστίας, ιδιωτικότητας, πνευματικής ιδιοκτησίας και ακαδημαϊκής ακεραιότητας (Cox & De Brasdefer, 2025· Ayinde et al., 2026).. Η σχετική βιβλιογραφία αναδεικνύει ως βασικά πεδία αξιοποίησης τις υπηρεσίες πληροφόρησης, την πληροφοριακή παιδεία, τις τεχνικές λειτουργίες και την υποστήριξη των χρηστών (Ayinde et al., 2026).

Για τη Βιβλιοθήκη της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, η αξιοποίηση της TN θα μπορούσε να αναπτυχθεί σταδιακά, με έμφαση σε εφαρμογές που συνδέονται άμεσα με τις υφιστάμενες υπηρεσίες και τις ανάγκες της ακαδημαϊκής κοινότητας. Μία πρώτη εφαρμογή θα μπορούσε να είναι ένας ψηφιακός βοηθός (AI chatbot) για την απάντηση συχνών ερωτημάτων, την καθοδήγηση στη χρήση ηλεκτρονικών πηγών και την ενημέρωση για τις υπηρεσίες και τις διαδικασίες της Βιβλιοθήκης. Η εφαρμογή αυτή θα λειτουργούσε συμπληρωματικά προς το προσωπικό και όχι ως υποκατάστατο του βιβλιοθηκονόμου.

Ιδιαίτερη προοπτική παρουσιάζει επίσης η αξιοποίηση της TN για την ενίσχυση της πληροφοριακής και AI literacy. Η Βιβλιοθήκη θα μπορούσε να αναπτύξει σύντομους οδηγούς και εκπαιδευτικές δράσεις σχετικά με την υπεύθυνη χρήση εργαλείων παραγωγικής TN, την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων, την αναγνώριση ανακριβών πληροφοριών και την τήρηση της ακαδημαϊκής δεοντολογίας. Με τον τρόπο αυτό, ο ρόλος της βιβλιοθήκης διευρύνεται από την παροχή πρόσβασης στην πληροφορία στην ανάπτυξη της ικανότητας των χρηστών να την αξιολογούν κριτικά.

Παράλληλα, σημαντική είναι η διάσταση της προσβασιμότητας. Η Βιβλιοθήκη ΣΘΕ διαθέτει ήδη τρεις προσβάσιμους σταθμούς εργασίας (για τυφλότητα/κώφωση, κινητική αναπηρία/δυσλεξία και μερική όραση) που εκσυγχρονίστηκαν μέσω της

Πράξης "FINEAS" σε συνεργασία με τη Μονάδα Προσβασιμότητας. Αν και οι σταθμοί αυτοί περιλαμβάνουν ήδη υποστηρικτικές τεχνολογίες (παραδοσιακό OCR, screen readers και text-to-speech), στην εργασία "Evaluation of Human and AI-Generated Image Descriptions for STEM Charts by Varying Expertise Groups" (Antonakopoulou et al., 2026) μελετήθηκε η ενσωμάτωση εργαλείων Παραγωγικής ΤΝ για τη δημιουργία εναλλακτικού κειμένου σε επιστημονικές εικόνες. Ωστόσο, όπως ερευνήθηκε, προς το παρόν δεν διασφαλίζεται η ορθότητα του αποτελέσματος και της πληροφορίας από τα εργαλεία ΤΝ. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή αυτή προτείνεται να λειτουργεί μόνο συμπληρωματικά και πάντα υπό την προϋπόθεση του ανθρώπινου ελέγχου, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος παραπληροφόρησης των χρηστών.

Σε επίπεδο εσωτερικών λειτουργιών, η ΤΝ θα μπορούσε να αξιοποιηθεί πιλοτικά για τον εμπλουτισμό μεταδεδομένων, τη θεματική ευρετηρίαση και την οργάνωση ψηφιακού υλικού. Ωστόσο, κάθε εφαρμογή θα πρέπει να συνοδεύεται από ανθρώπινο έλεγχο και σαφείς κανόνες σχετικά με την προστασία προσωπικών δεδομένων, την πνευματική ιδιοκτησία, την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων και την αποφυγή αλγοριθμικών προκαταλήψεων (IFLA, 2025· Ayinde et al., 2026).

Συνεπώς, για τη Βιβλιοθήκη ΣΘΕ ΕΚΠΑ προτείνεται μια σταδιακή και ανθρωποκεντρική προσέγγιση, με αρχική εφαρμογή μικρής κλίμακας, επιμόρφωση του προσωπικού και παράλληλη ανάπτυξη των δεξιοτήτων AI literacy των χρηστών. Η ΤΝ δεν αποτελεί αυτοσκοπό ούτε υποκατάστατο του βιβλιοθηκονόμου, αλλά εργαλείο ενίσχυσης της ποιότητας και της προσβασιμότητας των υπηρεσιών. Η αξιοποίησή της μπορεί, επομένως, να ενταχθεί σε μια ευρύτερη στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού της Βιβλιοθήκης, με επίκεντρο την ισότιμη πρόσβαση στη γνώση, την πληροφοριακή παιδεία και τη συμπεριληπτική συμμετοχή στην ακαδημαϊκή ζωή.

Πίνακας 1. Υφιστάμενες υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης ΣΘΕ ΕΚΠΑ και προτεινόμενες εφαρμογές Τεχνητής Νοημοσύνης

Υφιστάμενη υπηρεσία	Συμβολή στην ισότιμη πρόσβαση	Προτεινόμενη εφαρμογή ΤΝ	Αναμενόμενο όφελος
Πρόσβαση σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων και ηλεκτρονικές συλλογές - Ρώτησε το	Μείωση οικονομικών ανισοτήτων στην πρόσβαση στην	ΑΙ υποβοήθηση βιβλιογραφικής αναζήτησης και σημασιολογική αναζήτηση	Ταχύτερος εντοπισμός αξιόπιστης βιβλιογραφίας

Υφιστάμενη υπηρεσία	Συμβολή στην ισότιμη πρόσβαση	Προτεινόμενη εφαρμογή ΤΝ	Αναμενόμενο όφελος
Βιβλιοθηκονόμο, Live chat	επιστημονική πληροφορία		
Εκπαίδευση χρηστών στην πληροφοριακή παιδεία	Ανάπτυξη δεξιοτήτων αναζήτησης και αξιολόγησης πληροφοριών	Διαδραστικοί ΑΙ εκπαιδευτικοί βοηθοί (AI tutors)	Εξατομικευμένη μάθηση και ενίσχυση της πληροφοριακής παιδείας
Προσβάσιμοι σταθμοί εργασίας σε συνεργασία με τη Μονάδα Προσβασιμότητας	Υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	Δημιουργία εναλλακτικού κειμένου για εικόνες	Μάθηση, πρόσβαση περιεχομένου σε εικόνα. Δεν υπάρχει αποδεδειγμένη ορθότητα του αποτελέσματος και της πληροφορίας.
Υπηρεσίες Ανοικτής Επιστήμης	Ελεύθερη διάχυση της επιστημονικής γνώσης	Εργαλεία ΤΝ για υποστήριξη της διαχείρισης ερευνητικών δεδομένων και μεταδεδομένων	Αποτελεσματικότερη διαχείριση και αξιοποίηση της επιστημονικής παραγωγής
Υποστήριξη χρηστών από το προσωπικό της βιβλιοθήκης	Εξατομικευμένη καθοδήγηση και πληροφόρηση	ΑΙ chatbot για την απάντηση συχνών ερωτήσεων και την καθοδήγηση των χρηστών	Ταχύτερη εξυπηρέτηση και αποσυμφόρηση του προσωπικού για πιο σύνθετα αιτήματα

Σχήμα 1. Ο ρόλος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης στην ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης

6. Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη ανέδειξε ότι η ισότιμη πρόσβαση στη γνώση στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης (ΤΝ) δεν αποτελεί αποκλειστικά ζήτημα τεχνικής διαθεσιμότητας, αλλά συνιστά μια σύνθετη και ολιστική διαδικασία, η οποία προϋποθέτει την άρση φυσικών, ψηφιακών και εκπαιδευτικών αποκλεισμών. Παράλληλα, η αξιοποίηση των εφαρμογών ΤΝ απαιτεί την ύπαρξη κατάλληλης

ανθρώπινης εποπτείας, προκειμένου να περιορίζονται πιθανά σφάλματα και να διασφαλίζεται η αξιοπιστία της παρεχόμενης πληροφορίας.

Η μελέτη περίπτωσης της Βιβλιοθήκης της Σχολής Θετικών Επιστημών (ΣΘΕ) του ΕΚΠΑ καταδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης ως φυσικού και ψηφιακού συνδέσμου για την ουσιαστική ένταξη των ατόμων με αναπηρία (ΑμεΑ) στην πανεπιστημιακή ζωή. Η λειτουργία των τριών εξειδικευμένων σταθμών εργασίας, σε συνεργασία με τη Μονάδα Προσβασιμότητας, διευρύνει τον ρόλο της Βιβλιοθήκης πέρα από την παροχή τεχνικής υποστήριξης, αναδεικνύοντας μια περισσότερο ανθρωποκεντρική και συμπεριληπτική προσέγγιση, η οποία λαμβάνει υπόψη και την ψυχοκοινωνική διάσταση της υποστήριξης των χρηστών.

Παράλληλα, η ενσωμάτωση εργαλείων ΤΝ στις υπηρεσίες της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης παρουσιάζει σημαντικές δυνατότητες για την ενίσχυση της αυτονομίας των χρηστών, τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην πληροφορία και την ανάπτυξη της πληροφοριακής παιδείας. Ωστόσο, η υιοθέτηση των συγκεκριμένων εργαλείων θα πρέπει να πραγματοποιείται σταδιακά και, όπου είναι εφικτό, στο πλαίσιο πιλοτικών εφαρμογών, με παράλληλη διασφάλιση της ανθρώπινης εποπτείας, της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, της αξιοπιστίας της πληροφορίας και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Συνεπώς, η ΤΝ μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό συμπληρωματικό εργαλείο για την ενίσχυση της προσβασιμότητας και της αυτονομίας των χρηστών, υπό την προϋπόθεση ότι η αξιοποίησή της εντάσσεται σε ένα ευρύτερο ανθρωποκεντρικό και συμπεριληπτικό πλαίσιο, στο οποίο η τεχνολογία λειτουργεί υποστηρικτικά προς τον άνθρωπο και όχι ως υποκατάστατο της ανθρώπινης υποστήριξης και επιστημονικής κρίσης.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Antonakopoulou, T., Riga, P., & Kouroupetroglou, G. (2026). Evaluation of human and AI-generated image descriptions for STEM charts by varying expertise groups. In *Computers Helping People with Special Needs* (pp. 156–164)
<https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-032-31285-3_19>

Association of College and Research Libraries. (2016). *Framework for information literacy for higher education*. American Library Association.
<https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>

Ayinde, L., Ebiefung, R., & Oladokun, B. D. (2026). Adoption of artificial intelligence in academic libraries: A systematic review of current practices, challenges, and research opportunities. *The Journal of Academic Librarianship*, 52(1).
<https://doi.org/10.1016/j.acalib.2025.103185>

Cox, A. M., & De Brasdefer, M. (2025). *IFLA entry point to libraries and AI*. International Federation of Library Associations and Institutions.

Dutton, W. H. (2004). *Social transformation in an information society: Rethinking access to you and the world*. UNESCO.

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (χ.χ.). *ΕΡΜΟΦΙΛΟΣ: Ψηφιακές Υπηρεσίες Προσβάσιμων Ακαδημαϊκών Συγγραμμάτων*. Ανακτήθηκε 21 Σεπτεμβρίου 2026, από <https://ermofilos.uoa.gr/central.aspx?sId=1071243169716461435393>(=el

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (χ.χ.-α). *Προσβάσιμοι σταθμοί εργασίας στις βιβλιοθήκες του ΕΚΠΑ*. Μονάδα Προσβασιμότητας ΕΚΠΑ.
<https://access.uoa.gr/services/e-access/libraries/>

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. (χ.χ.-β). *Υπηρεσίες Μονάδας Ισότητας Πρόσβασης Ατόμων με Αναπηρία και Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες*. Μονάδα Προσβασιμότητας ΕΚΠΑ. <https://access.uoa.gr/services/>

International Federation of Library Associations and Institutions. (2025). *Entry point for libraries and AI*. International Federation of Library Associations and Institutions.

International Federation of Library Associations and Institutions, & UNESCO. (2011). *IFLA/UNESCO manifesto for digital libraries*. International Federation of Library Associations and Institutions.

UNESCO. (2005). *Towards knowledge societies: UNESCO world report*. UNESCO Publishing.

UNESCO. (2021). *UNESCO recommendation on open science*. UNESCO.